

ГЛАВА III

Религиозни институции, общности и практики

Османската империя обхваща много народи с различни религии. Принадлежността към исляма е основна за легитимността на султана и на османските елити, но също толкова важна е и необходимостта да се намерят начини за интегрирането на немюсюлманските поданици. Освен това, религиозното разнообразие е значително по-голямо в Югоизточна Европа, отколкото в близоизточните или африканските османски провинции.

Тази глава е опит да се реконструира централната роля на религията в живота на народите от Югоизточна Европа по време на османското управление. Религията е водещ принцип в политически аспект. Разделението между мюсюлмани и немюсюлмани е основополагащо в османската социална структура, а немюсюлманските поданици са разделени допълнително и по линия на религията в православна, еврейска и арменска общност [*миллет*]. Религиозните институции имат роля в изразяването на интересите и нуждите на тези общности. Православната църква се радва на специални отношения с османските власти, от друга страна и религиозните лидери на останалите вероизповедания също си сътрудничат с Османската държава. Но за повечето хора, все пак, религията е по-малко въпрос на политика и институции и много повече е свързана с вярата и с общуването с Бог. Религиозните практики заемат основна част в живота на много хора, и изворите, включени в тази глава, се опитват да хвърлят светлина върху някои от тези практики.

Голям брой извори засягат твърде спорния проблем за османската религиозна „толерантност“. Много историци акцентират върху мюсюлманския характер на Османската империя и върху факта, че тя всъщност е потискала християнските си поданици въз основа на религията. Други историци твърдят, че по същото време, докато Европа се раздира от религиозни войни и нехристияните са принудени или да се покръстят, или да емигрират, османците са далеч по-толерантни, позволяват на своите немюсюлмански поданици да запазят религията си и дори приемат на драго сърце бежанци по религиозни причини. Въпреки че и в двете мнения се открива частица истина, те, също така, съдържат ясни идеологически наслоения и значително опростяват историческите свидетелства. Изворите, включени в последния раздел на главата, имат за цел да помогнат на учениците да усетят сложността на съжителството между религиите и дискриминацията в османска Югоизточна Европа, както и да ги поставят в сравнителна перспектива.

IIIa. Мюсюлманите

III-1. Надпис над портала на джамията „Сюлейманийе“ в Истанбул (средата на XVI в.)

[Султан Сюлейман] се приближи до Бога, Господаря на величието и всемогъществото, Създателя на света на господството и върховенството, [султан Сюлейман], който е Негов раб, получил мощта си

чрез Божията сила, халифът, блестящ чрез Божията слава,

Този, който изпълнява заповедите на Скритата книга

и изпълнява разпоредбите ѝ във (всички) земи на обитаемия свят:

Покорител на земите на Изтока и Запада, с помощта на всемогъщия Бог и Неговата победоносна армия,

Владетел на земното царство,

Сянка на Бога над всички народи,
 Султан на султаните за арабите и персите,
 Обнародващ султанските закони [канун],
 Десети от османските хагани.
 Султан, син на султан, Султан Сюлейман хан
 [...] Нека линията на неговия Султанат продължи
 до края на времената!

Imber, p. 75.

? Обяснете предполагаемата връзка между Бог и османския владетел. Бил ли той (и много други владетели, претендиращи, че са свързани с Господа) истински вярващ, или просто се е опитвал да манипулира поданиците си? Каква е ролята на улемите в този случай?

III–2 Димитрие Кантемир за мюсюлманските молитви

Мохамед нареди да се извършват публични и частни молитви пет пъти в рамките на 24-те часа [на денонощието][...] Те полагат големи грижи за четири неща, когато изпълняват молитвите си: 1. да се измият; 2. да кажат тези молитви в отреденото за това време, защото, ако го направят преди или след определеното време, вярват, че това ще бъде напразно и неприятно за Бога; 3. да се уверят, че мястото е чисто и, ако имат съмнения относно чистотата му, да сложат под нозете си или малък килим, или шала си; 4. да насочат лицето си в посока от север на юг, което те наричат *кибла* и за което казват, че сочи към храма в Мека [...]. Молитвите се състоят от множество поклони, коленичения, докосвания на земята с чело, изправяне и моление. [...].

В големите джамии не отстъпват мястото си никому, дори и на султана, но всеки остава неподвижен и невъзмутим на мястото, което е заел първоначално. И преди края на молитвите е забранено да отроните дори дума или да се движите (О, милостиви Господи, колко много по-благочестиви са те в това отношение от християните и колко повече усърдие проявяват в почитта към Бога!), и дори да плюете или кашляте, освен ако нуждата не ви притисне, а плюнката трябва да поемете в кърпичка, защото смятат за нередно да плюят или да духат носа си на чисто място.

В петъците, които на езика на Корана се наричат *джума* (което означава ден за събиране или съе-

диняване), след молитвите по пладне, в големите джамии (които наричат *селатин*), проповедниците извършват проповед за два или три часа. Те обясняват текста на Корана върху тема, която предварително са подбрали. Към това добавят, изговаряйки красиви слова, нещо морализиращо, според обстоятелствата, и го украсяват с фигури, тропи, метафори и други реторични образи. В мирно време те прибавят нещо за изпълнението на справедливостта, за грижата по управлението на държавата, за Божията милост и за предотвратяването на ходовете и намеренията на враговете. А ако е по време или в навечерието на война, или поход, султанът нарежда на проповедниците да говорят по-често, като показват на хората и ги убеждават, че войната срещу неприятелите е по заповед на Бога и неговия Пророк, а не за земни богатства, нито пък за специални придобивки или слава, но само за разпространение на вярата, за Божията слава, за благого на целия мюсюлмански род и други такива.

Cantemir 1987, pp. 289-295

Този фрагмент е от трактата на Кантемир за мюсюлманската религия, написан по време на изгнанието му в Русия (1711-1723). Кантемир използва обширните си познания за османското общество, които натрупал през повече от две десетилетия, прекарани в Истанбул преди 1710 г.

Какви правила трябва да спазва мюсюлманинът при молитви? Потърсете аргументи в подкрепа на „демократичната“ природа на общността на вярващите мюсюлмани (умма).

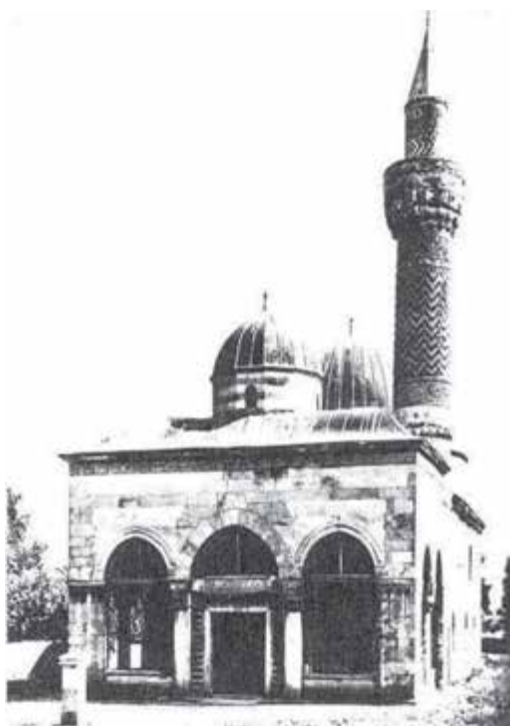
Била ли политическата намеса в религиозните служби оправдана? Изтъкнете аргументи в полза и против тази намеса. Открийте примери за подобно вмешателство и в други общества. Има ли подобна намеса във вашето общество?

► И 11. „Сюлейманийе” („Джамията на Сюлейман”) в Истанбул (1550-1557)

Снимка на Елен Филон

► И 12. Джамия от XIV в. в Изник (Никея)

Lewis, p. 294

? Сравнете двете джамии. Ако нямате хронологически данни, как бихте определили коя е по-старата от тях и коя – по-новата?

III–3. Мюсюлманин, разсъждаващ за връзката между Аллах и дъжда (1779 г.)

Не валя дъжд три или четири месеца, така че имаше масови молитви за дъжд (такава молитва се нарича дова) навсякъде в джамиите в Сараево. Но всичко има своя смисъл, защото Аллах не променя решенията Си и висшият духовен свят е свързан с нашия. Ако трябва да завали дъжд, за това си има друга причина, която е позната на астрономите, а молитвите за дъжд са само символ на покорство и служба на Бога, не главна причина за дъжда. Защото, ако всяка молитва бъде удовлетворена, тогава светът ще загине и тайните няма да ни бъдат разкрити. Но когато наближи времето за дъжда и някой се моли, хората го наричат „добър човек”, чиято молитва ще бъде чута. Аз, грешният бедняк, чух преди близо месец от един астроном, че след един месец (тоест сега) ще се появи определено подреждане на съзвездията и „портата ще се отвори”, което значи, че ще завали – както и стана. Тогава някои невежи започнаха да правят собствени заключения, което е нормално, но не е важно, защото ще се случи онова, което желае Аллах, независимо дали ние го искаме, или не.

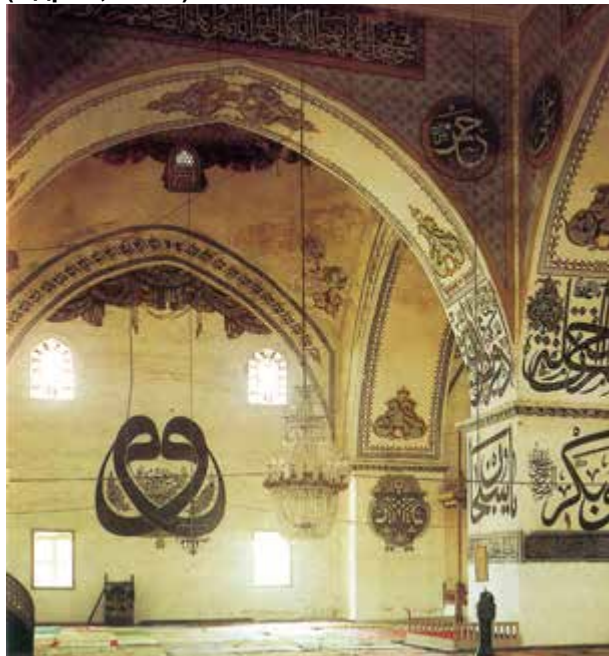
Vašeskija, p. 235

Целият живот на Мула Мустафа Башеския (1731/1732-1809) преминава в Сараево. Той бил имам и хатиб в джамията на Бузаджи Хаджи Хасан, а по-късно работи като писар (*кятиб*). Мула Мустафа ни е оставил хроника, прекрасен извор за историята на политическия и ежедневиения живот в Сараево (Босна) и съседните страни. Този текст, освен това, показва, че наравно с европейските интелектуалци от XVIII в., Башеския е бил твърде критичен към предразсъдъците на съвременниците си, но критичното му отношение не го отвежда до съмнения във всемогъществото на Аллах.

? В какво всъщност вярва Мула Мустафа Башеския? От какво е причинен дъждът – от природни или от божествени сили?

- И 13. Орнаментални коранически надписи във вътрешността на „Ески Джами“ в Едирне (Одрин, XV в.)

Hegyi, Zimanyi, colour ill. 90.

- И 14. Джамията на Хюсеин паша в Плевля, изградена през 1559 г.

Kasalica, p. 76

- И 15. Стенна украса в интериора на джамията на Хюсеин паша в Плевля

Kasalica, p. 77

Джамията на Хюсеин паша е построена през 1569 г. от Хюсеин паша Болянич (ум. ок. 1594 г.), който е роден край Плевля. Той бил санджакбей на Босна, Херцеговина и Египет, и везир на Багдад. Джамията е част от именията му. Вътрешността ѝ, по-специално шестоъгълният *михраб*, е богато украсена с флорални и геометрични мотиви. В джамията се съхранява и Коран, датиран от 1571 г., който е един от шедьоврите на ислямската калиграфия.

- И 16. Турска дама, яздеца камила на път за поклонение в Мека

Hegyi, Zimanyi, colour ill. 62.

III–4. Мюсюлманската хетеродоксия – шегите на бекташите

Мюсюлмански учен [ходжа] проповядвал в една джамия, като описвал силата и атрибутите на Бога: – Аллах не е нито на земята, нито на небето; нито на сушата, нито в океана. Накратко, той няма пространствено измерение, но съществува само в сърцата на вярващите.

В този момент един бекташ, който се намирал сред публиката, не могъл вече да се сдържа и рекъл:

– О, членове на общността, моля да обърнете внимание. Когато казах оня ден: „Аллах не е тук“, мърморехте, че съм „станал неверник“, но когато ходжа ефенди казва, че Аллах не съществува, никой от вас не обелва и дума.

Един бекташ бил запитан: „Защо светът е пълен с толкова хълмове и склонове, скали и планини? Защо не навсякъде е равно и гладко?“

Той отвърнал: „Хайде, хайде, какво очаквате от място, за чието създаване са отишли само шест дни?“

Dursun, p. 78

Бекташите формирали религиозно братство, което твърдяло, че следва примера на Хаджи Бекташ Вели, прочут дервиш-мистик от XIII в. Официално тясно свързани с османските власти, и с голямо влияние сред еничарите, бекташите практикували мистичната (суфи) форма на исляма, понякога по-близка до шиизма, отколкото до официалния за Османската империя сунизъм. Бекташите демонстрирали особен вид липса на почит към социалната йерархия, а също и към традиционните обичаи и ритуали – всичко това било въплътено в безбройни шегички, свързани с архетипния образ на възприемания най-вече като анонимен Бекташи баба (буквално „татко“ или „отец“) или понякога дедо (буквално „чичо“ или „дядо“), който е признат за една от най-големите фигури в турския хумор. Както е с много други елементи на устната традиция, шегите на бекташите не могат да бъдат лесно датирани, съдържайки свидетелства за различни пластове на социалната памет.

Какво мислите за тези шегички? Помагали ли са за мобилизацията на хората срещу религиозната върхушка или са просто безобидни забележки от страна на личности със собствено мнение?

Познати ли са ви и други форми на хетеродоксия в Юго-източна Европа?

Може ли мистицизмът да се подчини на официалните религиозни институции?

► И 17. Астрономическа обсерватория в Истанбул (ок. 1580 г.)

Lewis, p. 200.

Кои от научните прибори са ви познати? Колко от тях използваме и до днес? Защо на това изображение са нарисувани само мъже? Защо всички носят бради? Какво е това – мода, професионално изискване или социален знак? Мислите ли, че има определена причина или просто става дума за въображението на художника? Какво е впечатлението ви от картата, изобразена на картината?

► И 18. Популярният герой Насреддин (Настрадин) ходжа

Hegyi, Zimanyi, colour ill. 75.

Знаете ли някакви истории за Настрадин ходжа? Как е представен той в тези анекдоти?

Колко популярни са историите за Настрадин ходжа във вашата страна? Кога неговите истории са публикувани за пръв път на вашия език? Попитайте приятелите и роднините си какво знаят за Настрадин ходжа?

IIIb. Християните

III–5. Изборът на Генедиос Схолариос за пръв православен патриарх след османското завоевание на Константинопол (1453 г.)

На третия ден след падането на града ни, султанът отпразнува победата си с голям, весел триумф [...].

Той издаде заповед за избора на патриарх, според обичая и протокола, тъй като патриархът ни беше умрял малко по-рано. Висшите духовници, които присъстваха тук и много малко свещеници и миряни посочиха учения Георги Схолариос и го избраха за патриарх под името Генедиос [...]. Нашият обичай и традиционната церемония предписват християнския император да дари на патриарха златен жезъл. Тогава онзи долен султан реши да мине за император на Града ни, подражавайки на християнските императори. Той покани Генедиос на вечеря и на разговор с него, като го прие с големи почести. Те говориха продължително и султанът му обеща целия свят. Когато дойде време Генедиос да си върви, той бе дарен с онзи скъп жезъл и бе помолен да го приеме.

Melissenos, pp. 133-135.

 Преди завоюването на Константинопол Схолариос е един от водачите на православната опозиция срещу Флорентинската уния (1439 г.), с която византийският император Йоан VIII решава да подчини Православната църква на папата в замяна на католическа помощ срещу османците.

 Какъв е интересът на Мехмед II да постави Генедиос за патриарх?

III–6. Френският пътешественик Пиер Лескалопие за манастира „Свети Сава” в Сърбия (1574 г.)

На 21 [март] пристигнахме в Увац, малко турско градче. Оттам видяхме манастира „Св. Сава”, манастир със сръбски монаси. Те са облечени в черно, говорят славянски и живеят по гръцкия обряд. Заведоха ни да целунем дълга кост от ръката на свети Сава. Твърдят, че имат цялото му тяло. Видяхме евреи и турци да целуват тази кост със същото уважение, както християните, и

да дават повече дарове за благотворителност. Тези монаси плащат някакъв данък [харадж] на султана. Нашият куриер [чауш] ни каза, че един турчин, който дошъл веднъж да събира данъка, сторил нещо лошо на монасите и рухнал мъртъв пред вратите на манастира. Дадоха ни супа от олио и праз лук за ядене, а също риба и пълнозърнест хляб.

Samardžić, p. 135

 Какви форми на благочестие преобладавали между православните? Били ли са характерни само за православното население?

Защо вярващите от други религии почитали сръбската православна реликва? (Това е зона, където религиите се смесват). Каква е причината за това? Знаете ли за подобни примери от други части на Европа и света или от друга епоха?

► И 19. Османски сребърен съд от XVI в., с гръцки надпис, използван за православни ритуали

Музей „Бенаки”, Атина

III–7. Павел от Алепо за молдовските църкви (средата на XVII в.)

Във Васлуй са неговите [на бившия княз Стефан Велики] дворци, баня, градини и голямата

висока църква с извисяващи се кубета. Около цялата църква има сводове и полукръгли арки, а отвътре има рисунки и икони на всички светци. Освен това, до вратата, отвъд ниската стена, в злато и лазурносиво е изобразен Страшният съд, след това Мойсей, водещ Анна и Каяфа, и всички останали евреи пред нашия Бог. Тези стенописи са грозни. Те обаче са последвани от друг вид изображения: рисунки на турци, носещи бели тюрбани на главите си, големи кадифени роби с различни цветове, с дълги висящи ръкави, вълнени жълти воали, и дервиши, преследвани и подигравани от дяволите. Начело е Сатаната, с шапка на главата. Един от дяволите се закача с него и бута шапката от главата му. По този начин е изрисувана целият интериор.

Архитектурата е прекрасна. На върха на централния купол е лицето на нашия Господ Иисус Христос [...]. Отвъд портите на църквата виси огромна камбана.

Църквите в тази страна се състоят от три части: първата е навън, втората е отделена със стена и порта, и е запазена за вярващите, а третата част, също отделена със стена и врата, е запазена за княза и двора му.

Călători , VI, p. 29.

❓ Каква роля са имали изображенията на турци в църквата в религиозния живот на молдовците? Как е възможно подобни стенописи да съществуват в страна, васална на Османската империя? Не е ли това пример за религиозната толерантност на османците? Сравнете йерархичната структура на интериора в молдовските църкви с положението в мюсюлманските джамии, описани в извор III-2.

III-8. Козма Етолийски призовава християните да образуват децата си

И вие, родители, давайте на децата си християнско образование, учете ги да четат и да пишат. Направете нужното за създаване на училище, намерете учител и му плащайте да образова децата ви, защото е тежък грях да ги оставите слепи и неграмотни; нека да не бъде единствената ви грижа да им оставите богатства и имоти, така че да могат да пият и ядат след смъртта ви, и да ви помнят. По-добре да ги оставите бедни и образо-

вани, отколкото богати и невежи.

Menounos, p. 173.

🔑 Козма Етолийски (1714-1779) е възрожденски мисионер, особено деен в Западна Гърция и Албания, но също свързан и с Атон. Призивите му за съчетаване на образованието с православното благочестие и религиозни практики са типични за ранната форма на Просвещението в Югоизточна Европа.

❓ Съгласни ли сте с твърденията на Козма Етолийски? (Особено с последното?). Защо той мисли, че образованието е толкова важно? Обсъдете дали подобно отношение дава тласък на социалния прогрес.

► И 20. Манастирът Воронец в Молдова (построен през 1488 г.; външните фрески са от 1547-1550)

<http://www.users.cloud9.net/romania/vor/Voronet.html>

III-9. Кирил Пейчинович за напрежение между православни селяни и свещеници (1816 г.)

А както гледам в едни села, да пази Господ, че е дип грубо, ни християни мога да ги нарека, ни пък неверници, на Велики петък и Велика събота ядат и пият, по време на Велики пост [...] вършат грехове, псуват се, бият се, и на самия Великден чакат причастие, а като е взел осем села попът, къде по-напред да стигне, търчи от село на село и

с още един човек пренася светото тайнство. Дори ми е жал за някои сиромаси християни, защото чакат попа до пладне да им донесе причастие и викат: „Попът се забави, това било, онова било?“, а други пък казват: „Хайде да го набием, за да не бави вече“. А някои чорбаджии, които са малко по-богати, пък казват: „Не бива така да го бием, ще ни глоби забитинът, но така, както сме се събрали в куп да идем, да отнесем овен на агата или на пашата, и после да набием попа и да го зарежем, да вземем друг поп, ако и да му е по-далеко къщата“. Пък друг един, кметът, казва за другия поп: „Оня какви глоби взема и той много взема, махни го и тоя. Нашият поп се бави, ама барем по-малко взема, хем и на вересия пее, чака за парите с години, а другият поп с турци си взема хака, ако му не платиш“. Така един говори едно, друг – другояче, но всичките хулят попа, дете им е законник, що ги е кръстил в името на Света Троица, и ги венчал, и ще ги закопае, и който им е татко и по-голям от родител. Те не постят и хулят попа, и чакат причастие до пладне, и аз, грешния и недостоеен йеромонах Кирил, що съм по-грешен от тях много пъти, и събрах още грях, че ги осъдих. И аз, грешникът ги видях така, какво говорят, и не ми хареса, и им рекох: „Защо християни чакат до пладне? Защо не надробите хляб и не сипете вино на хлебеца, за да не чакате попа? Тия ми викат: „Попът що носи на Великден, що ни дава на нас, това не е хляб и вино, а е кръв Христова, затова чакаме до пладне, зер сме чули от старите, че без нея не може човек да бъде жив. Аз им казвам: „Кой ви казва това, дали попът?“. А те ми викат: „Бре, попът досега никаква реч не ни е казал от неговата уста, нему кажи му с нас барабар да ходи по сватби, на теферич, на хора, на лов, на забава, на альш-вериш, да прекупи, да препродаде, а за поучение нито ние го питаме, ни той сам ни казва“. И аз, грешният, гледам и от двете страни кабае и от християните, защото не питат попа, и от попа, защото сам не ги понаучи, колко знае, толкова нека каже, гледам, че не го е грижа за енорията, дете я е взел на шията да му виси...”

Одбрани, II, с. 14-16.

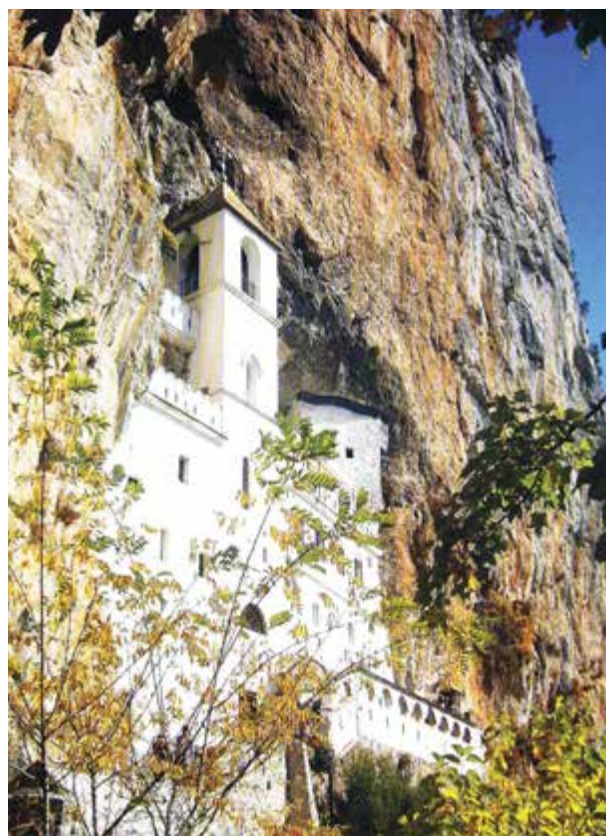
► **И 21. „Тайната вечеря” – фреска от манастира Ставроникита, Атон (1546 г.)**

Koliopoulos-Chassiotis, p. 169.

► **И 22. Манастирът Острог в Черна гора, 1650 г.**

Kasalica, p. 54.

Манастирът Острог е изграден около 1650 г. от херцеговския митрополит Василие Йованович (1610-1671). Състои се от две части: Горен и Долен Острожки манастир. Особено впечатляващ е Горният манастир, скътан в естествена каменна вдлъбнатина. Той включва църквите „Въведение Богородично“ и „Свети кръст“, както и една страноприемница. В църквата „Въведение Богородично“ се пазят мощите на свети Василие. Култът към митрополита Василие се развива след смъртта му и провъзгласяването му за светец. Манастирът Острог е най-популярното поклонническо средище в Черна гора. Посещават го привърженици на всякакви религии от Черна гора и от съседните страни. Най-голям брой поклонници прииждат в манастира на 12 май, празник на свети Василие Острожки.

IIIc. Евреите

III–10. Писмо на Исаак Царфати, равин на Едирне (Адрианопол, Одрин), до евреите в Централна Европа (средата на XV в.)

Мои братя и господари мои, като се помолих на Бог да ви дари с мир, искам да ви опиша обстоятелствата, при които младият равин Залман и неговият другар равинът Давид Коен дойдоха при мен. Те ми изредиха всички мъчения, по-жестоки от смъртта, през които са преминали братята ни, синовете на Израил, които живеят в Германия, и които все още търпят; решенията, взети против тях, които се случват ежедневно, и ги принуждават да се скитат от страна в страна, от град на град, без край, без да има нито едно място, което да ги приеме [...].

Когато пристигнаха тук, в Турция, страна, върху която Божият гняв не се стовари силно, когато видяха мира, спокойствието и изобилието, което владее в тези земи, и когато видяха, че разстоянието между Турция и Йерусалим е кратко и може да бъде преодоляно по суша, бяха обхванати от голяма радост и рекоха: „Без съмнение, ако евреите, живеещи в Германия знаеха за една десета от благоденствията, които Бог изсипа върху Своя народ на Израил в тази страна, нито снегът, нито дъждът, нито денят, нито нощта биха имали значение, докато не се доберат дотук“. Те ме помолиха да пиша на изгнаниците, до еврейските общини, които пребивават в Германия, в градовете

Опишете религиозните чувства на селяните. В какво вярват? По какъв начин тяхната религия се отличава от официалната?

Какви са причините за техните религиозни особености? (Бедност, липса на образование, по-голямо внимание към религиозните дела?).

Защо селяните са недоволни от свещениците си? Правилна ли е позицията им? Защитете аргументите и на двете страни.

на Швабия, Рейнската област, Щирия, Моравия и в Унгария, за да им опиша колко благоприятна е тази страна [...]. Когато осъзнах, че желанията им стихнаха, реших да удовлетвори техните молби, тъй като бих искал да дам възможност на Израил да придобие своите заслужени пустини...

Shaw, pp. 31-32.

Антиеврейските гонения се засилват след епидемията „Черната смърт“ от средата на XIV в., не само в Германия, но и в по-голямата част от Западна и Централна Европа. Съчетавайки религиозни предразсъдъци, икономическа конкуренция и социално изключване, тези гонения принуждават значителен брой евреи да търсят убежище в по-сигурни и, като цяло, по-слабо населени страни каквито са Полско-литовската държава и Османската империя.

Може ли някоя страна в света да е така съвършена, както я описва текстът? Дали предимствата на живота в Османската империя са описани честно и почтено? Не липсват ли възможните недостатъци? Защо писателят се опитва да внуши на евреите да се преместят в Османската империя?

III–11. Елия Капсали за благоденствието на евреите в Османската империя при Мехмед II

През първата година на султан Мехмед, цар на Турция [...], Господ подбуди духа на царя [...] и гласът му премина през царството чрез едно обръщение, което гласеше: „Това е словото на Мехмед, царя на Турция, Господ Бог в небесата

ми даде царство на Земята и ми нареди да увеличи народа му, семето на Авраам, Неговия слуга, синовете на Яков, избрания Му народ, и да им дам подслон в страната, и да им осигуря спокоен пристан. Нека всеки, със своя Господ, да дойде в Константинопол, седалището на моето царство, и да седне под лозата му и под смокинята му, със златото и среброто си, с имуществото и добитъка си, да се засели в страната, да търгува и да стане част от нея”.

Евреите се събраха от всички градове на Турция, отблизо и далеч, всеки мъж дойде от дома си, и общността се събра с хиляди и с десетки хиляди, и Господ им помагаше от небесата, докато царят им даде хубави имоти и къщи, пълни с блага. Евреите живееха там със семействата си и се увеличиха много [...].

Тъй като евреите се бояха от Бога, Той им даде благоденствие и на мястото, където преди, по времето на византийските царе, имаше само две или три конгрегации, евреите се увеличиха и нараснаха и станаха над 40 общности на брой, и страната не им позволи да се заселят заедно, тъй като имотите им бяха толкова големи. Конгрегациите в Константинопол заслужаваха похвала. Тората, богатството и почтеността се увеличиха в тях. В общностите славеха Бога, извора на Израил, извършител на големи чудеса. Те отваряха устата си, за да пеят на небесата, и благославяха Господа, всички Господни слуги, които стоят в дома Господен, в нощната тъма.

Shaw, pp. 30-31.

Очевидно е, че Елия Капсали, писал през XVI в. за събития, които се случили във втората половина на XV в., се интересува по-слабо от историческата достоверност, отколкото от засилването на традиционния еврейски морал. Затова текстът изобилства с парафрази от Стария завет (напр. Битие 13:6, 34:10; Изход 1:7; 1:21; Псалмите 68:27, 134:1 и др.)

Какви са намеренията на автора? Какво се опитва да постигне с написването на този документ? По какъв начин се опитва да направи връзка между двете религии? Открийте какво е особеното в ролята на Авраам в исляма и юдаизма. Кои елементи подкрепят довода, че речта, приписвана от Елия Капсали на Мехмед II, е исторически неточна?

III–12. Еврейско сектантство: случаят на Сабатай Цви (1666 г.)

[...] Минаваме към другата [година 1666], в която ще ви разкажем накратко за Сабатай Сви, представящ се за Месия на евреите, който първо се появил в Смирна и там заявил, че е техен Месия, разказвайки за величието на приближаващото им Царство, за силната ръка, която Господ уж щял да им протегне и да ги събере от всички краища на света. Той бил син на антиквар, роден в Смирна, владееел отлично еврейски и арабски, но бил отстранен заради размирици в синагогата, скитал се известно време насам и натам из Гърция, продължително пребивавал в Йерусалим, където се срещнал с някой си Натан, мъдър софист. Оня, като приел да е пророк на Сабатай, бил толкова дързък, че да предскаже, че една година от 27-и Кислау, Месията ще се появи пред Великия Синьор⁵³, за да го подготви за приемането си. Когато пристигнал в Смирна и открито приел титлата „месия”, се обърнал с възвание към всички еврейски племена по този въпрос. Но [...] някои от собствената му нация му се противопоставили като на измамник, той обаче отстоявал позицията си и обявил след това, че е призван от Господ да посети Константинопол, където трябва да извърши най-важната част от делото си. Но при пристигането му везирът⁵⁴ решил, че е правилно да го тикне в гаден затвор, от който после го преместил край Дарданелите, където евреите, от различни отдалечени краища, се стичали при него на тълпи, и където имал време да създаде своя нов метод и култ. Тъй като евреите се събирали все повече около него, и понеже Великият Синьор по това време получил разнообразни сведения за тази лудост, наредил онзи да бъде изправен пред него, и султанът, понеже не можел да бъде убеден без някакво чудо, наредил Сабатай да бъде съблечен, и го поставил за мишена пред изкусните си стрелци, и [решил] ако стрелите не пронижели тялото му, тогава щял да повярва, че онзи е Месия. Но тъй като Сабатай се отказал от тази проверка, бил принуден да приеме мохамеданството, за да спаси живота си. Повечето евреи обаче твърдят, че не било така, а че само Сянката му останала на Земята, а Тялото и Душата му

53. Термин, с който европейците наричали османския султан, по това време Мехмед IV (1648-1687).

54. Фазъл Ахмед Кьопрюлю паша, велик везир между 1661 и 1676 г.

били взети на Небето, където да пребивават до времето, определено за изпълнението на тези чудеса. *Хахамите*⁵⁵ на Константинопол осъдили учението му като греховно и ги приканили да се върнат към древните си вявания, под заплахата от отлъчване.

Jones, II, pp. 175-176.

❓ Какви са мотивите на Сабатай Цви? Дали наистина е вярвал, че е Месия? Коментирайте края на „кариерата“ му: защо е приел исляма? Защо евреите последвали Сабатай Цви? Било ли е подобно движение характерно само за евреите? Знаете ли за някакво подобно месианско движение в историята на вашия народ? Преценете начина, по който султанът решава делото на Сабатай Цви. Каква е целта му? Успял ли е да я постигне?

❓ Как мислите, защо за френския гравьор / пътешественик е важно да изобрази еврейския лекар? Имало ли лекари с друг етнически или религиозен произход в Османската империя? Има ли някаква връзка между облеклото на еврейския лекар и по-нисшият статус на немюсюлманите, както ни внушават и текстове III–19 и III–20?

► И 23. Еврейски лекар – френска гравюра (1568 г.)

Nicolay, p. 182.

III d. Религиозно съжителство и дискриминация

III–13. Диалог на религиозна тема по време на пленничеството на Григорий Палама (1354 г.)

Той [имамът] започна да говори, че те [мюсюлманите] приемат всички пророци, Христос и четирите книги, произлезли от Бога⁵⁶, сред които е Евангелието на Христа. И за да приключи, каза [...]: „А вие, защо не приемате нашия Пророк и не приемате Книгата му, която също е низпослана от небесата?“. Отвърнах му: „И вие, както и ние, имате обичай [...] да не приемате и да не усвоявате

нищо за истина без доказателства [...]. Христос, покрай многото и велики чудеса, които е извършил, е също засвидетелстван от самия Мойсей и от други пророци; и той е единственият в цялата вечност, който е провъзгласен дори и от вас, за Божието слово; и единствен той, в цялата вечност, е роден от девица; и само той, в цялата вечност, се е възнесъл на небето и е останал безсмъртен. Ние се надяваме, че Той ще се върне да съди живите и че ще възкреси мъртвите. Аз казвам за него само онова, което и вие, турците, приемате. Затова ние

55. Термин за старейшините на еврейската общност.

56. Петокнижието, Псалмите, Новият завет и Коранът.

вярваме в Христа и в неговото Евангелие. Ала що се отнася до Махомет, не виждаме той да е засвидетелстван от пророците, и не е извършил нищо необичайно или запомнящо се, което да ни накара да повярваме в него. Ето защо не вярваме в него, нито пък в неговата книга.

Имамът [тассиман] бе смутен от тези думи, но се защити, казвайки: „В евангелията има неща, казани за Махомет, но вие сте изличили тези свидетелства. И освен това, идвайки от дълбините на Ориента, той е дошъл като победител и на Запад, както можете да видите сами“ [...].

„[...] Вярно е, че Махомет, идвайки от Леванта, е напреднал като победител до Запада, но това е станало чрез война, меч, грабежи, потисничество и убийства, нищо от тези неща не произлиза от Бога, тъй като Той е добър [...]. Нима Александър не тръгна от Запада, за да покори накрая целия Изток? И мнозина други, в други времена, са започвали походите си и са владели цялата Вселена. Но на нито един от тях хората не са отдавали душата си, така както вие сте сторили с Махомет. И освен това той [Махомет], макар че използва сила в същото време, в което препоръчва наслада, е завладял само част от Вселената. За разлика от него, Христовото учение, макар и да отхвърля всички сладости на живота, обхвана и най-далечните вселенски краища и владееше сред онези, които се борят срещу него, при това без да използва никакво насилие, но винаги завършвайки победоносно над насилието, изправено срещу него, така че тук имаме победа, която надделя над целия свят“.

Тук присъстващите християни, като усетиха гнева, надигащ се у турците, ми дадоха знак да прекратя речта си. Но аз, за да успокоя положението, им казах все пак с лека усмивка: „Ако ние все пак намерим съгласие в думите си, ще споделяме една и съща догма. Нека разбирацията да разбере смисъла на онова, което беше изречено“.

А един от тях рече: „Ще дойде време, когато всички ние ще се споразумеем“.

Philippides-Braat, pp. 154-157; 160-161.

По време на пленничеството си при османците (1354-1355) Григорий Палама (за подробности вижте обяснителните бележки към текст I-6) се впуска в няколко богословски дискусии с мюсюлмани и евреи, между които и един с племенника на Орхан – Исмаил, както и един с учени, изпратени от самия Орхан. В писмо до паството си в Солун, той, също така, си спомня за друго прение с мюсюлмански имам в покрайнините на Никея. Въпреки че Палама е непреклонен в излагането на своите аргументи, разказът му включва и доста от доводите на мюсюлманите срещу християнската вяра, и свидетелства за сложността на религиозните взаимоотношения в териториите, завладени от османците.

Какво мислите за желанието на османските турци да обсъждат религиозни въпроси с техния пленник? Какво мислите за аргументите, изложени в тези диспути? Могат ли подобни аргументи да обяснят някои от помюсюлманчванията, които се случват след османското нашествие?

III-14. Съжителството на различни религиозни общности в османските градове (ок. 1660 г.) [Белград]

По бреговете на реката Сава има три цигански [кѳбтъ] квартала [махалле], а по бреговете на река Дунав – три квартала на гръцки [рум] неверници, а също сърби и българи, живеещи в три квартала. Точно срещу крепостта е кварталът на евреите, които принадлежат към седем общини, познати като евреи-караими. Има също и квартал на арменски неверници, но няма нито франкски⁵⁷ или унгарски квартал, нито пък никакви техни консули или байли. Всички останали квартали са мюсюлмански, така че семействата на последователите на Мохамед владеят най-добрите, просторни и проветриви дялове, разположени във високата или средната част на града.

[...] Има общо 217⁵⁸ джамии [михраб], но само от султанските джамии може да се отправя зов за петъчна молитва, а също и везирските джамии, и тези на местните благородници и първенци са описани [по-надолу].

[...] Има девет църкви или манастири, казано най-общо, където извършват зловредните си ритуали. Има храмове на гърците, арменците, сърбите, българите и на евреите, но не и места за идолопоклонството на франките и на унгарците [...]. [Сараево]

57. Общо османско название за хора, произхождащи от Западна Европа, католици или протестанти.

58. Това число вероятно е преувеличено, подобно и на други в разказите на Евлия Челеби.

Църквите – всички църкви са малки, няма нито една църква с камбана. Църквите на сръбските и латинските християни са в добро състояние. Франките и гърците също изпълняват религиозните си ритуали в тези църкви. Има и една еврейска синагога.

Evliya Çelebi, p. 195-198.

Сравнете оценката на Евлия Челеби за християнските църкви в Сараево с описанието на молдовските църкви от Павел от Алепо (в тази глава, извор III–7).

III–15. Отношенията между православните, католиците и лутераните в България и Влахия (1581 г.)

В заключение на изслушването от апостолическия пратеник на малцина католически търговци за състоянието на католиците в България и Влахия, бе отбелязано следното. Посещението на Силистра и Провадия, разрешено от нашия владетел чрез писмата на високопочитаемия монсиньор [кардинал] на Комо, от 11 март 1581 г. На деня 5 декември, рагузките търговци [...], които живеят в място на Дунава, наречено Силистра, а от местните Деристор [Дръстър], на два дни път от Варна, се представиха; страната се нарича Добруджа, в стари времена това била Мизия, езикът е български или илирийски. От другата страна на реката се управлява от султана, а отпред се простира Влахия, данъчнозависима от турците. Горекананите българи са православни, имат църкви, свещеници и епископи. Казват, че само 10 са католическите семейства, от рагузка националност. Те нямат църкви или усърдни свещеници, но са довели от Рагуза, заедно с онези от Провадия, която е на два дни път от Силистра, човек, на име отец Николо Години от Антивари [Бар]. Той е човек с голямо сърце и служи тук от шест месеца, с приход от 100 талера⁵⁹ годишно.

Те питат дали им е разрешено да посещават православните църкви, за да се молят и да почитат тайнствата си с цялата си отдаденост; дали им е позволено да получават от православния свещеник светите тайнства на кръщението и на

опрощението, когато имат нужда, тоест когато са на смъртен одър. Също така искат разрешение за католически младеж, който живее с православна девойка, обещавайки ѝ да се ожени за нея и да има деца от нея, да се откаже от думата си с чиста съвест. Също казаха, че когато ходят отвъд Дунава, към Трансилвания, са открили много лутерани от немски произход във Влахия, които винаги се опитвали да ги заговорят за вярата им и им давали безплатно книги за извратената си вяра [...]. Силистра [е] на разстояние два дни от Провадия и [се намира] на Дунава. Има 1500 християнски и погански къщи. Осем са католическите къщи там, обитавани от 40 души, всичките търговци от Рагуза, и сега техен капелан е брат Челестино, със заплата от 2000 акчета годишно; те са добри християни, [макар и да] нямат църква; мѐсата се отслужва в стая. Обещаха да издигнат малка къщичка, която да бъде тяхна църква; нямат други свещенически одежди, освен тази на капелана, който служи тук от три години и всички се изказват добре за него. През годината той е тук шест месеца, а другите шест – служи в манастира в Търговище [във Влахия].

Călători , II, p. 504.

Какви въпроси задават католиците от България и Влахия на апостолическия пратеник? Какви практически затруднения разкриват тези въпроси? Представете си какви биха могли да бъдат отговорите на апостолическия пратеник.

III–16. Фетва на Ебу Сууд относно мюсюлманите шиити (средата на XVI в.)

Въпрос: Позволено ли е според Свещения закон [Шариата] да се сражаваме срещу Сефевидите⁶⁰? Свещен воин ли е човек, който убие един от тях, и мъченик ли е онзи, който загине от ръката им? Отговор: Да, това е велика свещена война и славно мъченичество.

Въпрос: Имайки предвид, че е редно да се бием срещу тях, дали това е заради бунта им и враждата срещу [османския] Султан на народа на исляма, тъй като те са извадили меч срещу воините на исляма?

59. Големи сребърни монети, идващи от Централна или Западна Европа.

60. Династията на Сефевидите управлявала Персия от 1502 до 1736, като наложила радикална шиитска версия на исляма, която през XVI в. била много привлекателна за мнозина османски поданици в Анадола.

Отговор: Те са бунтовници и от много гледни точки – неверници.

Imber, p. 86.

 Ебу Сууд (ок. 1490-1574) е учен, високо ценен от Сюлейман, заемал поста на върховен законовед [шейх-юл-ислям] почти три десетилетия. Неговите постановления [*фетви*] оказват трайно въздействие върху османското общество.

 Какво разкриват тези постановления относно границите на мюсюлманската солидарност? Сравнете отношението на османците към мюсюлманите шиити с войните между католици и протестанти през XVI в.

III–17. Имперска заповед срещу „франкския” прозелитизъм сред арменците в Източен Анадол (1722 г.)

Арменският патриарх в Истанбул и околностите му, на име Оханнес, се обърна с молба към моя императорски дворец, за да издам заповедите си срещу ереста на франкския обряд, която понастоящем е разпространена сред арменците от Ерзурум, Диярбакър [Диярбекир] и Токат. Нещата са на път да се успокоят и подредят, но някои франкски свещеници, преоблечени като лекари или нещо друго, живеят там и се смесват с богатите хора и първенците. Без да знаят, първенците ги вземат за лекари и им помагат във всичките им начинания. Така, според патриарха, франкските свещеници работят упорито, за да провокират местните арменци, и ги извращават да приемат франкския обряд. Той помоли да не бъде позволявано на франките да живеят там на основание, че са лекари или по други причини. Също бедните поданици трябва да бъдат защитени от провокациите им и да бъдат оставени на мира. Затова е издаден и императорски ферман, в съответствие с тази петиция.

BOA, CA, 3126.

 Какво мислите за обстоятелството, че и арменският патриарх Оханнес, и султанът наричат всички западняци „франки” и не се интересуват особено от различните деноминации на „ереста на франкския обряд”?

III–18. Османските власти в Босна посредничат между православните и католиците (1760 г.)

След като проучихме тази много сложна ситуация, накрая изпратихме вест за пристигането си на заместника на пашата [*кехая-бей*] чрез един посредник. Той даде разрешение за посещението ни, така че нашият дякон и нов пазител от манастира Фойница си замина за вкъщи. Последните му думи бяха: „Ако искате да спечелите това дело, най-напред трябва да напълните два̀сет чанти с пари в държавната хазна” (това са около 2600 венециански жълтици).

Така видяхме, че усилията ни ще пропаднат безусловно, ако не му дадем това огромно количество пари.

Впоследствие, преди да се срещнем с опонентите си в съда, посетихме пашата и заместника му. По необходимост обещахме да им дадем каквото трябва, за да се успокоят и за да получим закрилата им. От друга страна, гръцките⁶¹ водачи предложиха огромно количество пари на същия паша, много по-голямо от нашето, да издаде присъда според условията на техния ферман [османски указ]. С оглед на факта, че нямаме достатъчно пари, взехме кредит от държавната хазна.

Първо съдията прочете документите на нашите опоненти и проучи същността им. След това помоли гръцкия митрополит (той бе там, заедно с патриарха) да каже какво въсъщност иска чрез това съдебно дело. Той отвърна: „Искам тези братства да са послушни и да се покорят на всичко, което е записано в този указ [*ферман*], издаден от нашия велик султан, и на всичко, което бе казано сега.” Тогава съдията ни попита: „Какво ще посочите като причина за непокорство пред вашите опоненти?”. Нашият дякон отговори: „Почти 300 години откак великият султан Мехмед е покорил Босна и никога не сме имали нищо общо с гърците, защото те имат една религия, а ние друга, което може ясно да се види в този *хатишериф* [друг вид османска грамота], както и в други документи и грамоти, издадени от милостивите султани. От онези времена досега, винаги сме имали свобода да практикуваме нашата латинска религия”.

Като чу това, съдията веднага издаде присъда: „Патриархът и митрополитът нямат никакви права

61. Православните.

над вас, братствата и римокатолиците. Те не могат и не бива да се осмеляват да искат паричен данък или каквото и да било друго от вас, защото ферманът не може да стои над хатишерифа”.

И така, този процес приключи. Митрополитът си отиде посрамен (Господ желаеше това). О, Братко, ти просто не можеш да свършиш работа с турците без пари!

Benić, pp. 187-190.

? Сравнете текста с предишния извор за ереста на франкския обряд: и в двата случая османските власти едва ли са разбирали особеностите на християнската вяра. Мислите ли, че са имали подобни трудности при разграничаването на различните направления в исляма? (Същият въпрос може да бъде зададен относно чувствителността на християнските власти спрямо разделенията между мюсюлманите).

Какви са били взаимоотношенията между двете християнски църкви в Босна? Кого са уважавали повече – османските власти или „родствената“ християнска църква? Какви са възраженията на автора срещу османските власти и срещу Православната църква?

III–19. Имперски ограничения срещу немюсюлманите (1631 г.)

Установено е, от гледна точка на шариата и закона, щото *кяфирите* [християните] да личат чрез облеклото и външния си вид въобще, че са презрени и унижени, като не яздят на коне, не се обличат в дрехи, приготвени от разни копринени и атлазени материи, не надяват самурени кожуси и калпаци, а жените им да не се разхождат с облекла като тия на мюсюлманките и да не надяват фередже, приготвено от персийски плат. Обаче, от известно време насам, на тоя ред е погледнато с пренебрежение, като с разрешение на кадиите – кяфирите и евреите почнали да се разхождат из улиците, яздейки на коне, надянали самурени кожуси и облечени със скъпи дрехи.

Що се отнася пък до жените им, те не слизали от калдъръма, за да отстъпят място на срещналите ги из пазара мюсюлмански жени. Въобще както мъжете, така и жените им се носят по-великолепно от мюсюлманите, което показва, че тия хора не се смятат за презрени и унижени. Належащо е тия наредби да се обявят и разгласят наново, за да се постъпва съгласно гореизложеното.

Георгиева, Цанев, с. 121.

? Защо ограниченията срещу немюсюлманите са така сурови? Защо християните не им се подчиняват? Мислите ли, че подобни ограничения могат да бъдат напълно приложени в смесена религиозна среда?

III–20. Екзекуция на православен, облечен в неподходящи дрехи (1785/1789 г.)

Също така, в гореказания месец [Мухаррем], на 21-ия ден, когато нашият славен господар [султан Абдулхамид I] пътуваше инкогнито, той видя един гръцки неверник. Гъркът носеше жълти обувки, кафтан с флорални мотиви, дълга роба и обшито с кожи палто, а също и шал. Той [султанът] повика палача. Гъркът трябваше да бъде обесен, но султанът нареди вместо бесило да го обезглавят.

Taylesanizade, p. 419.

? Сравнете текст III–19 и III–20. Какви са престъпленията на гърка, който е екзекутиран?

III–21. Имперска заповед за църква, построена без позволение в Станимака [Асеновград], близо до Пловдив (1624 г.)

Назърът Ахмедъ, на вакъфското село Станимака... с писмо ни явява, че християните на това село, противно на заповедите и на свещения закон, били съградили една нова и голяма църква, която била украсена с мрамор и други изобретения.

Назърът се стараел да уталожил оплакванията на мюсюлманите, но сега не могъл повече, и моли да се издаде височайша заповед, за да се разруши въпросната църква, тъй като разрушението се налагало от верските закони на държавата.

Заповядвам, щом получиш това, основно да видиш и се погрижиш, щото ако въпросната църква не е от старо време, а е от после съградена, както ни се представя – да разрушиш по законен ред наново съградената църква и да не позволиш никому да се възпротиви на свещения закон и на султанската ми заповед.

Георгиева, Цанев, с. 120-121.

Какви са аргументите, използвани за разрушаването на църквата в Станимака?

III–22. Християнска нетолерантност към хора от различни религии, живеещи като двойка (Кипър, 1636 г.)

Милу, син на Андони от селото Челие в околията Тузла, казва: „Досега, както и предците ми, принадлежах към християнската общност [миллет]. Не съм станал мюсюлманин. Неверник [кяфире] съм. Когато исках да изпълня лъжливите ни ритуали в църквата, монасите, които са нашите свещеници, не ми дадоха да вляза, като рекоха: „Ти се ожени за мюсюлманка“. Вероятно, когато умра, няма да ме погребат в съответствие с неверническите ритуали. Искам документ, който да удостовери, че съм неверник.

Jennings 1993, p. 142.

Защо християнските монаси не разрешават на Милу да влезе в църквата и му отказват тайнствата? Какви са техните съображения, за да постъпят така? Прави ли са били? Имайте предвид, че мюсюлманският закон забранява на мюсюлманка да се омъжи за немюсюлманин, а православният канон отказва причастие на православен християнин / християнка, който склучи брак с нехристиянка / нехристиянин.

III–23. Религиозни разпоредби в Трансилвания (1653 г.)

[Част I, Титул 1]

Член 2. Четирите официални религии, според правните разпоредби на страната, от днес нататък трябва да останат завинаги официални. Тези официални религии са следните: реформирани евангелисти (по народному калвинисти), лутерани или августини, римокатолици, унитарии или анти-тринитарии. Отсега нататък те трябва да получат свобода на вероизповеданието в обичайните си места, в съответствие със законите на страната [...].

Член 3. Освен четирите официални религии, нито отделни лица от какъвто и да било социален статус, нито събрания биха могли да се осмелят да правят каквито и да било нововъведения или

отделяния по въпросите на вярата и религията, под заплахата от наказание за неверничество [...]. Член 4. Юдаизмът, появил се в древни времена, не само не се брои между четирите официални религии, но напротив – той е забранен от обществените закони на страната и е санкциониран чрез сурово наказание. Признатите за виновни в това са наказвани според законите. Затова се реши те да бъдат наказани завинаги, както са били и онези преди тях [...].

Член 8. Беше решено, че никой няма право да кара насилва дадена общност, крепостни селяни, хората в дома му или когото и да било друго под негово управление, да се присъединява към религията му по насилствен път или с насилствени средства, нито пък земевладелец от друга вяра да има право да окупира селската или градската църква, да въвежда или налага свещеници от друга религия, или да позволява на свещеници от своята религия да отслужват светата литургия по какъвто и да е повод: под страх от глоба в размер на 200 флорина [...]

[Титул 8]

Член 1. [...] Влашкият народ не спада към тази страна нито сред привилегированите съсловия, нито сред религиите. Тези, които не се броят сред официалните религии [...], са толерирани [...] за благо на страната.

Constituțiile, pp. 47, 49, 50, 58.

Одобрените конституции (*Constitutiones Approbatae*) са издадени от Диетата [събранието] на княжество Трансилвания по време на управлението на Дьорд Ракоци II (1648-1660). Възщност те систематизират разпоредби, приети в княжество Трансилвания от XVI в. насетне, а понякога и от по-рано. Отбележете, че дискриминацията засяга не само по-малобройните малцинствени групи, но и православните власи, които са мнозинство сред населението в княжество Трансилвания.

Имало ли е религиозна свобода за всички жители на Трансилвания? Дайте доводи за и против религиозните разпоредби, които съществували в Трансилвания през XVII в.

III–24. Антиеврейско решение на епископския събор в Стон, Рагуза (Дубровник, 1685 г.)

Дяволски крайници, които разпънаха Христа,

неприятели на християнското име, разбойници, магьосници, пиещи кръвта на цивилизованите хора, подобно на отровни змии, те започнаха да се събират в това епископство преди няколко години. Молим се смирено Божията справедливост да унищожи всички тях, тъй като Бог е справедлив съдия от небесните селения. Доколкото зависи от нас, заповядваме на всички люде, които са под нашата опека, да не се осмеляват да споделят покрив с евреи в домовете си, да не им служат без наше писмено позволение, всичко това под заплахата от отлъчване. Синове мои, избягвайте дори да говорите с тях, освен при търговия или при неизбежните контакти. Имайте предвид, че те са врагове на кръста Христов и вие, които сте крайници на Христа, отхвърляйте крайниците на Дявола.

Stulli, p. 31.

Какви са обвиненията срещу евреите? Какви ограничения се опитва да въведе епископът?

III–25. Привилегия за евреин в Рагуза (1735 г.)

[...] Симон, син на Витал Витали, е истински и честен поданик на тази република и затова има всичките привилегии и милости на останалите наши поданици. Желаям му да се радва на цялата милост, на която се радват нашите поданици из целия свят.

Stulli, p. 41.

Сравнете тази привилегия с извор III–24. Каква би могла да е причината за различното отношение на светските власти?

III–26. Мъченичеството на света Кирана в Солун (1751 г.)

Това сторили еничарите през деня. През нощта тъмничарят я провесил през мишниците ѝ, въпреки че ръцете ѝ вече били оковани. Той вдигал всякакви парчета дърво и я биел немилостиво, докато не се уморил и я оставили да виси в зимния студ, тъй като това било през зимата. Един християнин, който видял това, изчакал точния момент и когато разбрал, че гневът на тъмничаря отминал, той оти-

шъл и го попитал дали ще му даде разрешение да я сваля долу. Светицата излъчвала такова търпение, спокойствие и безмълвие, че изглеждало, че не тя е онази, която страда, а някой друг, и целият ѝ дух и съсредоточеност били в небесата. Имало и други християни, държани в затвора, и евреи, и няколко туркини, поради непочтени дела, те също обвинили тъмничаря в немилостивост, в липса на страх от Бога, защото мъчел жена, която не му била сторила нищо лошо. Но този християнин не спирал да напомня на тъмничаря за Божието възмездие (тъй като той не се притеснявал от него). [...] Говорил всичко това, за да го укроти и за да престане да причинява страдания на светицата. Но Сатаната направил сърцето му като камък и въпреки всичките им молби, той я мъчел дори повече. Еничарите, които я измъчвали многократно, упорито се опитвали да я накарат да яде, за да не умре. Понякога ѝ давали стафида, понякога фурми. Светицата обаче отказвала да яде, така че се опитвали да отворят устата ѝ насила, но не могли да го сторят.

Synaxaristis, pp. 336-337.

Кирана, младо момиче от село, наречено Авусока [Висока, дн. Оса], близо до Солун, отхвърлила опитите на един османски еничарин да я съблазни. За да пречупи съпротивата ѝ, еничаринът я хвърлил в затвора и я измъчвал. След като умишлено отказала да се храни, умряла в затвора в Солун на 28 февруари.

Дали Кирана, като християнка, не е била повече изложена на насилията на еничарина, отколкото би било едно мюсюлманско момиче?

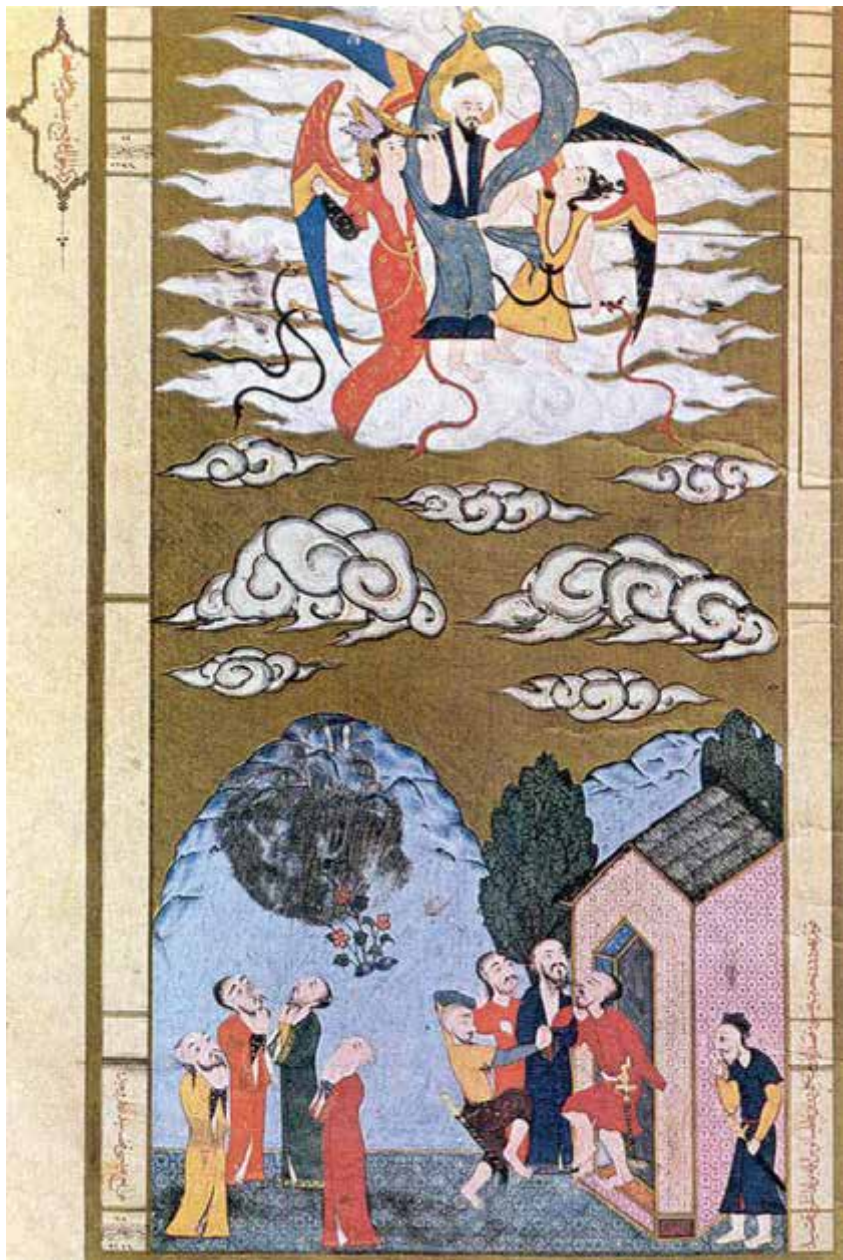
Как мислите: защо съкилийничките се опитвали да помогнат на Кирана? Били ли са религиозните различия пречка в това отношение? Известни ли са ви други примери на човешка солидарност отвъд религиозните граници? Защо Кирана е решила умишлено да гладува?

Обобщаващи въпроси към дял IIIд

Коментирайте съчетанието между религиозна толерантност и дискриминация в света на ранното Ново време. Сравнете ситуацията в Османската империя, Трансилвания и Рагуза. Как те се съпоставят с положението в съвременния свят?

► И 24. Османска миниатюра на Възнесение Христово (1583 г.)

Nicolay, p. 182.

❓ Как е представен Христос в тази османска миниатюра?
Защо? Виждали ли сте християнски изображения на
Възнесението? Какво мислите по този въпрос?